

Дмитро МИКОЛЕНКО
(Харків, Україна)

УДК 930.2(470+571):[32:929 Стамболов]

**Російська історіографія кінця XIX –
початку XX ст. про політичну діяльність
Стефана Стамболова**

В останній чверті XIX – на початку XX ст. Балканський півострів представляв собою один з найбільш нестабільних регіонів світу. Перманентна криза в Османській імперії, національно-визвольні рухи місцевих народів проти турецького панування, а також грецький, румунський, сербський, чорногорський і болгарський досвіди розбудови власної державності – все це залишало Балкани в епіцентрі міжнародного життя.

Важливе геополітичне значення Південно-Східної Європи як мосту між Заходом і Сходом визначило прагнення провідних держав світу здійснювати вплив на тамтешню ситуацію. Російська імперія у цьому контексті не була виключенням. Її намагання встановити вигідний для себе режим судноплавства у протоках Босфор і Дарданелли змушували шукати можливість зміцнення своїх позицій на півострові. Ключем до цього могли стати молоді та амбітні держави регіону – Сербія, Болгарія і Чорногорія. Зобов'язані власною свободою, а також близькі у культурному сенсі, вони розглядалися Санкт-Петербургом як потенційні провідники його інтересів.

Після війни з Туреччиною у 1877 – 1878 рр. особливі надії Росія поклала на міцну і водночас слухняну їй Болгарію. Але Сан-Стефанському проекту*, згідно з яким передбачалося створення значного за площею і населенням Болгарського князівства, так і не судилося стати реальністю. Берлінський трактат 1878 р., запропонований західноєвропейськими державами, котрі не могли змиритися з володарюванням Російської імперії у Чорному морі, розвіяв надії Санкт-Петербурга. “Велику Болгарію” було суттєво обмежено. До того ж Росія зіткнулася з іншою небажаною для себе тенденцією – частина правлячих еліт цієї балканської країни почала виказувати незадоволення постійним втручанням Санкт-Петербурга у внутрішні справи. 1886 року її представники захопили владу в Князівстві. Того ж року Росія і Болгарія, за ініціативи першої, розірвали дипломатичні відносини.

Складність і суперечливість взаємин між вказаними державами в останню чверть XIX ст. визначили неоднозначність ставлення до Софії російської громадськості. З одного боку, вона симпатизувала православній слов'янській

---

* В його основі був попередній мирний договір, підписаний між Російською і Османською імперіями за результатами війни 1877 – 1878 рр., де зазначалося, що до автономного у складі Порти Болгарського князівства мали увійти Мезія, Македонія, Південна Добруджа та значна частина Фракії.

державі, з іншого, не завжди схвально сприймала внутрішню та зовнішню політику Болгарії. Період правління уряду “стамболовістів”* у 1887 – 1894 рр. – яскраве тому підтвердження. Негативний образ влади, що її уособлював прем’єр-міністр разом зі своїми прибічниками, на тлі лояльно налаштованого до своєї визволительки народу – ось основний сюжет публікацій російських газет і журналів, присвячених ситуації у цій балканській країні.

В дореволюційній російській науці теми, пов’язані з новою історією Болгарії, були доволі популярними. Їхнім вивченням займалися такі дослідники як П. О. Матвєєв [10], П. М. Мілюков [11], О. О. Башмаков [1], М. В. Юркевич [22; 23], М. Р. Овсяний [13; 14], О. Л. Погодін [20], М. С. Державін [4], В. І. Пічета [17; 18], М. В. Ястребов [24] і П. О. Лавров [24]. Метою даної статті є аналіз публікацій, де розкривається політична діяльність Стефана Ніколова Стамболова (1854 – 1895 рр.) – учасника болгарського національно-визвольного руху проти турецького панування, голови ІV Звичайних народних зборів (1884 – 1885 рр.), члена регентської ради (1886 – 1887 рр.), лідера Народно-ліберальної партії (1886 – 1895 рр.), прем’єр-міністра (1887 – 1894 рр.), відомого поета, а також однієї з найсуперечливіших постатей у болгарській історії, яку однозначно негативно сприймала російська громадськість.

На сьогодні існує чимало історіографічних оглядів дореволюційних робіт російських авторів, присвячених Болгарії нового часу. Проте вони носять або загальний характер [6; 7], або стосуються спеціальної проблематики [2; 3; 8], котра жодним чином не відноситься до політичної діяльності С. Стамболова. Лише деякі болгарські спеціалісти частково аналізують російську дореволюційну історіографію зазначеної проблеми, однак їхні дослідження невичерпні [9; 15; 16].

У Росії найпершим твором, в якому побіжно згадується особа С. Стамболова, стала книга [10] випускника юридичного факультету Харківського університету, правознавця Павла Олександровича Матвєєва (1844 – ? рр.). Матеріали, що залучив автор для написання роботи, представляють собою законодавчі акти Болгарії та особисті спогади дослідника. Протягом 1881 – 1882 рр. П. О. Матвєєв перебував на державній службі у Східній Румелії, де виконував обов’язки радника дирекції правосуддя, а тому добре знав реалії внутрішньої ситуації в автономній області та у Князівстві. Це дозволило йому докладно розкрити особливості політичного життя Болгарії того часу. Він виправдовує політику Росії на Балканах, засуджує ініційоване князем Александром Батенбергом об’єднання Князівства і Східної Румелії. В цілому авторська оцінка подій 1879 – 1885 рр. у Болгарії не суперечить офіційному ставленню Санкт-Петербурга до прийняття Тирновської конституції, князя Александра Батенберга та його режиму надзвичайних повноважень 1881 – 1883 рр., окремих політиків тощо.

Що ж стосується С. Стамболова, то у книзі він постає перед читачем лише декілька разів. Вперше – як прибічник П. Каравелова, з котрим вони разом у 1884 р. заснували опозиційну уряду Д. Цанкова Ліберальну партію. Характеризуючи це угруповання, П. О. Матвєєв підкреслює негативне ставлення до нього з боку російського генерального консула в Софії у 1883 – 1884 рр. О. Іоніна через неоднозначне сприйняття П. Каравелова Санкт-

---

* Представники Народно-ліберальної партії на чолі з її лідером – на той час прем’єр-міністром країни С. Самболовим. Це моя пропозиція.

Петербургом [10, с. 198]. У наступній згадці С. Стамболов називається одним з найбільш вірогідних претендентів на роль вождя цієї політичної сили, адже, на думку, П. О. Матвєєва, авторитет і вплив П. Каравелова серед однопартійців протягом 1884 – 1885 рр. поступово падав, лідер перетворювався на номінальну фігуру. Натомість С. Стамболов здобув собі популярність та користувався повагою з боку більшості представників Ліберальної партії. Автор також підкреслює, що російський дипломатичний агент у Софії в 1884 – 1885 рр. О. Коандер дає позитивну характеристику можливому кандидату на роль нового вождя [10, с. 211].

Таким чином, побіжні згадки про майбутнього прем'єр-міністра Болгарії у книзі П. О. Матвєєва не дають можливості створити його чіткий образ. Звичайно, С. Стамболов був членом партії, яку в Росії вважали незручним партнером, і її прихід до влади був небажаним для Санкт-Петербурга. Однак сам політик не розглядався дослідником як загрозлива для російських інтересів особа.

Автором однієї з перших узагальнюючих робіт [14] з історії Болгарії є Микола Романович Овсяний (1847 – 1913 рр.). Значна частина життя цього відомого російського публіциста пов'язана з Балканами. Він брав участь у війні 1877 – 1878 рр. проти Туреччини, займав посаду губернатора Кюстендільського округу Болгарії у 1878 – 1880 рр., служив діловодом відділу у справах Балканського півострова при Головному штабі Воєнного міністерства Російської імперії. З 1886 по 1893 р. мешкав у Чорногорії, де був вихователем князя Даниїла. Під час Балканських війн 1912 – 1913 рр. М. Р. Овсяний виконував обов'язки члена ради Слов'янського благодійного товариства у Старій Сербії, де займався доброчинністю, допомагаючи місцевим жителям, постраждалим під час бойових дій.

Саме у нарисі М. Р. Овсяного вперше у російській історіографії більш-менш детально розглядаються періоди регентства і прем'єрства С. Стамболова. Дослідник дає характеристику болгарському політику: "...людина рішуча, самовладна і пронирлива" [14, с. 65]; та акцентує увагу читачів на його негативних, з точки зору автора, моментах діяльності: "...по відношенню до Росії тримається зухвалого образу дій. Політичний злочинець в Росії, ...не лише знаходив собі притулок у Болгарії, а й міг отримати посаду державного службовця. Російська мова виключена з учбових закладів. Стамболов з гордістю казав, що своїми діями він щонайменше на п'ятдесят років відвернув Болгарію від Росії" [14, с. 68].

М. Р. Овсяний вказує на зближення Софії з Віднем і наводить декілька фактів, ілюструючи цей процес. Так, автор посилається на австро-угорського міністра закордонних справ у 1881 – 1895 рр. графа Густава Кальнокі, котрий в своїх публічних заявах не шкодував компліментів на адресу "доброго ладу і дисципліни", встановлених у Болгарії під час прем'єрства С. Стамболова. Інший приклад – це аудієнція, якої удостоївся голова уряду від імператора Франца Йосифа у 1893 році [14, с. 68].

Характеризуючи відносини між прем'єр-міністром і князем Фердинандом, М. Р. Овсяний підкреслює зверхність і зарозумілість, з якими С. Стамболов ставився до монарха. "Голова уряду навіть наклав руку на приватну переписку Кобурга" [14, с. 69], – пише автор. Вирішальним моментом у їхньому протистоянні стало призначення на посаду воєнного міністра лояльного до князя полковника Рачо Петрова. Останній забезпечив Фердинанду підтримку з боку армії. Лише після цього Кобург скористався своїм законним

конституційним правом – наважився покінчити зі “стамболовістським” управлінням, відправивши прем’єра у відставку.

Розкриваючи реакцію громадськості Болгарії на відсторонення С. Стамболова, дослідник пише, що “...інформацію про падіння уряду народ зустрів з надзвичайним захопленням, як звільнення від іноземного ярма” [14, с. 69]. Втім таке твердження є доволі сумнівним, адже перші звістки про цю подію спричинили по всій країні масові мітинги прихильників колишнього прем’єр-міністра з основною вимогою учасників акцій – повернути його до влади [21].

Насамкінець автор згадує про вбивство С. Стамболова, скоєне у 1895 р. Обмежуючись констатацією цього факту, він не називає ні виконавців, ні можливих замовників цього злочину.

Слід зазначити, що у своєму нарисі М. Р. Овсяний не розкрив декілька питань, без розгляду яких характеристика політичної діяльності С. Стамболова виглядає неповною. По-перше, це його участь у національно-визвольному русі проти османського панування; по-друге, відносини між Софією і Стамбулом протягом 1886 – 1894 рр.; по-третє, політика уряду стосовно вирішення македонського питання як частини болгарської національної проблеми; по-четверте, соціально-економічні заходи кабінету міністрів. Зате автор відверто виправдовує політику Санкт-Петербурга щодо Болгарії та перекладає відповідальність за розрив дипломатичних відносин на С. Стамболова, ігнорує факт наявності у прем’єра великої армії прихильників, котрі з розчаруванням зустріли відставку уряду. Епоху правління “стамболовістів” він характеризує крізь призму болгарсько-російських взаємин, що не дозволило йому об’єктивно і неупереджено оцінити політику кабінету міністрів Народно-ліберальної партії.

Свій внесок у вивчення політичної діяльності С. Стамболова зробив і російський історик*, суспільно-політичний діяч**, професор Варшавського (1902 – 1908 рр.), Харківського (1910 – 1919 рр.) і Белградського*** (1939 – 1941 рр.) університетів Олександр Львович Погодін (1872 – 1947 рр.). На сторінках написаної ним «Історії Болгарії» [19; 20]**** він характеризує С. Стамболова як державного політика, котрий втілював у життя власну концепцію розвитку країни. Автор відзначає притаманний йому патріотизм, а також прагнення здобути для Болгарії повну незалежність. На відміну від М. Р. Овсяного, О. Л. Погодін звернув увагу на суттєві здобутки уряду С. Стамболова: «...зумів звести Болгарію на ноги» [19; с. 277]. Проте поряд із цим історик розкриває й негативну сторону режиму 1887 – 1894 рр., критикуючи прем’єра за узурпацію влади в країні, а також його методи управління, що призвели до “...деморалізації [населення – Д. М.], встановлення [у Болгарії – Д. М.] атмосфери підкупу і шантажу” [19, с. 277].

---

* Випускник Петербурзького університету. У 1901 р. захистив магістерську дисертацію (тема : «З історії слов’янських переселень»), а 1904 р. – докторську (тема : «Сліди коренів-основ у слов’янських мовах»).

** Депутат Харківської міської думи у 1919 р.

*** Працював у Белградському університеті з кінця 1919 р., проте посаду професора отримав лише у 1939 р.

**** У 2002 року роботу О. Л. Погодіна було перевидано у збірці «Історія Болгарії». Див.: Погодин, А. Л. *История Болгарии* / А. Л. Погодин // *История Болгарии* / Сост. : С. Шумов, А. Андреев. – М., 2002.

О. Л. Погодін доволі критично ставився до слов'янофільства [5, с. 173], можливо тому він з розумінням сприймав прагнення С. Стамболова орієнтуватися на європейські країни. Вчений констатує, що "...політик із широкого русофіла, яким його знав П. Д. Паренсов [російський генерал, воєнний міністр Болгарії у 1879 – 1880 рр. – Д. М.], перетворився на переконаного противника впливу [Санкт-Петербурга – Д. М.], котрий радів розриву з Росією" [19, с. 277].

День відставки уряду "стамболовістів" О. Л. Погодін називає святом для Болгарії, коли вся країна нарешті позбулася тиранії. Автор позитивно оцінює зближення Софії і Санкт-Петербурга після відсторонення С. Стамболова. На думку дослідника, загибель колишнього прем'єра стала результатом помсти за жорстокі репресії, які чинив політик під час свого перебування при владі [19, с. 277].

Незважаючи на те, що в "Історії Болгарії" поза увагою автора залишилися широке коло питань, пов'язаних з політичною діяльністю С. Стамболова, це дослідження є значним кроком вперед у вивченні теми. Олександр Львович першим з російських істориків розглянув С. Стамболова не як ворога Санкт-Петербурга, а як державного діяча, котрому були небайдужі національні інтереси своєї країни. Автор не ідеалізує політику Російської імперії на Балканах та поблизилець ставиться до прагнення Болгарії позбутися нав'язливої опіки з боку визволиत्वости.

На початку ХХ ст. розпочав свою наукову кар'єру відомий історик Володимир Іванович Пічета (1878 – 1947)*. 1914 року він опублікував дві роботи, в яких провину на зіпсовані взаємини між Софією і Санкт-Петербургом покладав не на Стамболова, як це робили його попередники, а на генерала О. В. Каульбарса, котрий очолив спеціальну місію, направлену 1886 року царським урядом у Болгарію задля нормалізації відносин з цією країною [17; 18]. "Своїми безтактними діями, – пише В. І. Пічета, – він лише налаштував проти себе народ, посиливши австрофільські настрої". С. Стамболов, на думку дослідника, хоча і відверто симпатизував Відню, не хотів конфлікту з Росією і робив усе задля того, щоб "задобрити Александра III". Проте неспроможність О. В. Каульбарса знайти компроміс з регентом остаточно переконала імператора у необхідності розриву дипломатичних зв'язків з Софією [17, с. 19].

У своїх книгах В. І. Пічета не розкриває політики уряду "стамболовістів", однак, заслуговує на увагу його версія причин вбивства лідера Народно-ліберальної партії. Історик висловив думку, що після своєї відставки С. Стамболов готував заколот проти князя Фердинанда, намагаючись відсторонити його від влади. Але ці плани були викриті. Автор підкреслив зацікавленість Кобурга у смерті колишнього прем'єра, вважаючи його ініціатором замаху [18, с. 30].

Більшість питань, пов'язаних з темою, що нас цікавить, залишилася поза увагою В. І. Пічети. Однак необхідно відмітити те, що автор не намагався

---

* Випускник Московського університету 1901 р. Працював викладачем Академії комерційних наук, Московського університету, Вищій жіночих курсів, з 1918 р. Московського державного університету. В. І. Пічета – перший ректор Білоруського державного університету (1921 – 1929), академік АН УРСР з 1928 р., заслужений професор УРСР (1926), член-кореспондент АН СРСР з 1939 р., академік АН СРСР з 1946 р.

виправдати зовнішню політику Росії на Балканах. Це дозволило йому об'єктивно оцінити причини розриву дипломатичних відносин між Софією і Санкт-Петербургом.

У порівнянні з виведеними роботами, більш докладно діяльність С. Стамболова як політика висвітлена у книзі Миколи Володимировича Ястребова* (1869 – 1923 рр.) і Петра Олексійовича Лаврова** (1856 – 1929 рр.) “Історія болгарського народу” [24]. Характеризуючи зовнішню орієнтацію Болгарії протягом правління уряду “стамболовістів”, дослідники підкреслюють, що “дружні відносини Стамболова з Австро-Угорщиною були визначені симпатіями князя Фердинанда, і, крім того, забезпечували спокій, серед якого Європа могла легше звикнути з правлінням Саксен-Кобург-Готської династії у Болгарії. Австрофільство політики Софії забезпечувало милостиві прийоми Фердинанда і Стамболова у резиденції імператора Франца Йосифа і здавалося запорукою офіційного визнання князя всією Європою” [24, с. 409]. М. В. Ястребов і П. О. Лавров ігнорують той факт, що зближення цих двох держав було визначено категоричною відмовою Російської імперії йти на компроміс з Болгарією. Перебуваючи у дипломатичній ізоляції, уряд С. Стамболова шукав підтримку з боку великих держав. Першою ж на контакт із ним пішла саме Австро-Угорщина.

Автори книги також дають оцінку болгарсько-турецьким відносинам: “Звичайно, демонстративна дружба Стамболова з Туреччиною означала відмову від рішучої постановки питання про долю Македонії, але, з іншого боку, сприяла розширенню кордонів болгарського Екзархату за рахунок приєднання до нього кількох нових епархій [у цій області. – Д. М.]” [24, с. 409]. М. В. Ястребов і П. О. Лавров першими з істориків охарактеризували політику уряду “стамболовістів” щодо вирішення македонського питання. Інші російські дослідники – Павло Миколайович Мілюков (1859 – 1943 рр.), Олександр Олександрович Башмаков (1858 – 1943 рр.), Микола Севастянович Державін (1877 – 1953 рр.), які більш глибоко займалися вивченням македонської проблеми, у своїх роботах [1; 4; 11] зовсім недоречно обходять цю тему*.

В “Історії болгарського народу” розглядається й економічна політика уряду С. Стамболова. Н. В. Ястребов і П. О. Лавров критично поставилися до регулярних зовнішніх позик, в результаті чого, на думку авторів, держава могла потрапити у фінансову кабалу до західноєвропейських держав [24, с. 410]. А от характеризуючи нову епоху в історії Болгарії – період правління “народників”***

---

* Російський історик і філолог, професор Петроградського університету (1917 – 1919 рр.), автор чисельних наукових праць з історії слов'янських країн. З 1920 р. мешкав у Празі.

** Російський і радянський філолог-славіст, випускник Московського університету, академік РАН (1923 р.). Професор Новоросійського (з 1898 р.) і Санкт-Петербурзького (з 1900 р.) університетів. Учасник багатьох експедицій на Балкани, автор наукових публікацій, присвячених історії і писемності південнослов'янських народів.

* Авторі в основному зосереджують увагу на сербській трактовці македонського питання та намаганнях Белграда домогтися поділу області на сфері впливу. П. М. Мілюков і М. С. Державін згадують деяких болгарських політиків – К. Стоїлова, Д. Грекова та інших, висвітлюючи їхні погляди стосовно македонської проблеми, проте С. Стамболова серед них немає.

** Члени Народної партії Болгарії, створеної у 1894 р. на основі об'єднаної опозиційної коаліції, яка боролася проти режиму С. Стамболова, представниками різних

у 1894 – 1899 рр., історики підкреслювали суттєві успіхи в економіці країни. При цьому вони ігнорували значне зростання промислового виробництва під час прем'єрства С. Стамболова, що стало можливим у тому числі завдяки використанню кредитних коштів [12, с. 241].

М. В. Ястребов і П. О. Лавров згадують конфлікт, який розгорівся 1894 р. між С. Стамболовим та воєнним міністром полковником М. Савовим. Розгніваний на свого підлеглого голова уряду негайно звернувся до князя з вимогою звільнити непокірного офіцера. Як далі відзначають автори, саме заміна М. Савова Р. Петровим – улюбленцем князя, зіграла злий жарт зі С. Стамболовим. Новий керівник відомства користувався авторитетом та популярністю серед солдат і офіцерів, тому за короткий час зумів забезпечити опору князю з боку армії. Заручившись такою підтримкою, Фердинанд наважився відправити С. Стамболова у відставку.

Окремо в роботі М. В. Ястребов і П. О. Лавров аналізують мотиви відставки уряду С. Стамболова. На їхню думку, князь Фердинанд, коли приймав рішення усунути “стамболовістів”, керувався деякими обставинами. Перша з них – це особиста неприязнь княгині Марії-Луїзи до прем'єра, друга – прагнення монарха відновити дипломатичні відносини з Російською імперією, адже відсторонення голови кабінету міністрів від влади було однією з основних вимог Санкт-Петербурга до Болгарії, а також умовою відродження дружніх двосторонніх зв'язків. Ще однією причиною падіння режиму С. Стамболова дослідники вважають його непопулярність серед здебільш проросійськи налаштованого населення країни [24, с. 410], що, як уже відзначалося, є доволі сумнівним твердженням.

Розкриваючи мотиви вбивства колишнього прем'єра, автори “Історії болгарського народу” висувають аналогічну з О. Л. Погодіним версію – помста з боку недоброзичливців, яких у політика було чимало.

Отже, книга М. В. Ястребова і П. О. Лаврова не позбавлена упередженого ставлення до заходів уряду “стамболовістів”. Однак, серед інших досліджень російських учених, вона вирізняється осягненням широкого кола питань, пов'язаних з біографією С. Стамболова.

Всі вище згадані роботи були написані під впливом в основному позитивістської концепції розуміння історії, яка домінувала у російській науці наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст.* Проте, характерні для неї прагнення до об'єктивної інтерпретації подій і явищ у випадку з висвітленням політики прем'єр-міністра та його прибічників не було реалізоване у повній мірі – надто заполітизованою залишалася зазначена проблематика. Обставини участі майбутнього члена регентської ради і голови уряду у національно-визвольному русі болгарського народу проти турецького панування, подробиці його приходу до влади у 1886 р., зовнішня політика та соціально-економічні заходи “стамболовістів” не розглядалися російськими дослідниками. Таким чином, тема діяльності С. Стамболова як політика залишилася у числі актуальних для наступних поколінь істориків.

політичних сил – «радославівцями», деякими колишніми консерваторами та східнорумелійськими «з'єдніцями».

* Протягом зазначеного часу позитивізм поступово витісняв слов'янофільський і народницький підхід до дослідження історії.

Джерела та література:

1. Башмаков, А. А. (Вещий Олегъ) Болгарія и Македонія / А. А. Башмаков. – СПб, 1903.
2. Бондарева, В. В. Болгарский Экзархат в 1878 – 1897 гг. / В. Бондарева : Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Краснодар, 2006.
3. Гришина, Р. П. Лики модернизации в Болгарии (бег трусой по пересеченной местности) / Р. П. Гришина. – М., 2008.
4. Державин, Н. С. Болгарско-сербскія взаимоотношенія и македонскій вопросъ / Н. С. Державин. – Петроградъ, 1914.
5. Лаптева, Л. П. Александр Львович Погодин (1872 – 1947) как исследователь истории славян / Л. П. Лаптева // Средневековый город : межвузовский научный сборник. Саратовский государственный университет. – Саратов, 2006. – Вып. 17.
6. Лаптева, Л. П. Два века славяноведения в России / Л. П. Лаптева // Славяноведение в России в XIX – XXI вв. – М., 2007.
7. Лаптева, Л. П. Славяноведение в дореволюционной России. Изучение южных и западных славян / Л. П. Лаптева. – М., 1988.
8. Лямцева, Л. В. Болгарские буржуазные партии в конце XIX – начале XX в. / Л. В. Лямцева // Социально-политические проблемы в истории зарубежных стран. – Сыктывкар, 1994.
9. Маринов, Д. Стефан Стамболов и навештата ни история (Летописни спомени и очерци) / Д. Маринов. – София, 1992. – Ч. 1-2.
10. Матвеев, П. А. Болгария после Берлинского конгресса. Исторический очерк / П. А. Матвеев. – СПб., 1887.
11. Милоков, П. Н. Сербо-болгарские отношения по македонскому вопросу / П. Н. Милоков // Сборник журнала «Русское богатство». – СПб, 1899.
12. Натан, Ж. История экономического развития Болгарии / Ж. Натан. – М., 1961.
13. Овсяный, Н. Р. Болгария и болгары / Н. Р. Овсяный. – СПб., 1900.
14. Овсяный, Н. Р. Болгария. Исторический очерк / Н. Р. Овсяный. – СПб, 1910.
15. Палангурски, М. България в балканската политика на Русия (1899–1903) / М. Палангурски. – Велико Търново, 1996.
16. Пантев, А. Англия срещу Русия на Балканите (1879 – 1894) / А. Пантев. – София, 1972.
17. Пичета, В. Драма болгарского народа. Борьба за национальное объединение Болгарии / В. Пичета. – М., 1914.
18. Пичета, В. Исторический очерк славянства / В. Пичета. – М., 1914.
19. Погодин, А. Л. История Болгарии / А. Л. Погодин // История Болгарии / Сост. : С. Шумов, А. Андреев. – М., 2002.
20. Погодин, А. Л. История Болгарии / А. Л. Погодин. – СПб, 1910.
21. Свобода. – 1894. – 20 май.
22. Юркевич, М. В. Двадцатипятилетние итоги княжества Болгарии. 1879 – 1904. Опыт собрания материалов / М. В. Юркевич. – СПб., 1904. – Т. 1. – Кн. 1. Землеведение.
23. Юркевич, М. В. Двадцатипятилетние итоги княжества Болгарии. 1879 – 1904. Опыт собрания материалов / М. В. Юркевич. – СПб., 1905. – Т. 2. – Кн. 2. – Ч. 1. Статистика состояния населения.
24. Ястребовъ, Н. В. История болгарского народа / Н. В. Ястребовъ, П. А. Лавров. – Петроградъ, 1916.

Дмитро Миколенко (*Харків, Україна*). **Російська історіографія кінця XIX – початку XX ст. про політичну діяльність Стефана Стамболова.**

У статті розглядаються особливості висвітлення політичної діяльності С. Стамболова російськими вченими істориками. Автор приходять до висновку, що чимало аспектів біографії революціонера, члена регентської ради, прем'єр-міністра розкриваються тенденційно й упереджено. Деякі питання, пов'язані з зазначеною темою, не знайшли відображення у роботах дослідників.

Ключові слова: російська історіографія, С. Стамболов, Народно-ліберальна партія, "стамболовісти".

Дмитрий Миколенко (*Харьков, Украина*). **Российская историография конца XIX – начала XX ст. о политической деятельности Стефана Стамболова.**

В статье рассматриваются особенности освещения политической деятельности С. Стамболова российскими учеными историками. Автор приходит к выводу, что многие аспекты биографии революционера, члена регентского совета, премьер-министра раскрываются тенденциозно и предвзято. Некоторые вопросы, связанные с указанной темой, не нашли отражения в работах исследователей.

Ключевые слова: российская историография, С. Стамболов, Народно-либеральная партия, “стамболовисты”.

Dmytro Mykolenko (*Kharkov, Ukraine*). **The russian historiography of the late XIX – early XX century of political activity pursued by Stefan Stambolov.**

The paper covers the features of Stambolov politics illuminated by Russian historians. The author concludes that many aspects of his biography as a revolutionary, a member of Choirmaster Council, Prime Minister are examined tendentiously and bias. Some issues related to the mentioned theme, are not reflected in the works of researchers.

Key words: Russian historiography, S. Stambolov, People's Liberal Party, “stambolovisty”.